

A Monarchia béketörekvései 1917-18-ban Arz tábornok emlékiratainak tükrében

1917 februárjában – a Nagy Háború negyedik évében – az Osztrák–Magyar Monarchia újdonsült császára és királya felmentette vezérkarfőnöki tisztségéből Franz Conrad von Hötzendorf tábornagyot. Conrad eltávolítása annak a folyamatnak a szerves része volt, amely során IV. (Boldog) Károly átalakította a Monarchia politikai és katonai vezetését. Az ifjú uralkodó a dörzsölt, és a politikai intrikákban is jártas tábornagy leváltása után az addig háttérben maradó, a parancsokhoz hű, ugyanakkor politikailag tapasztalatlan Arthur Arz von Straussenburg gyalogsági tábornokot választotta vezérkarfőnökké. Arz sohasem töltött be olyan markáns politikai szerepet mint elődje, ugyanakkor a dualista állam fennállásának utolsó két évében mégis meghatározó diplomáciai események részese és részben alakítója is lett. Vezérkarfőnöksége idején születtek meg a Monarchia különbéke-tervei, ezenfelül a breszt-litovszki, valamint a bukaresti békeszerződés. Diószegi István professzor úr 80. születésnapja alkalmából, nagy bizalommal szeretnénk Arz tábornok memoárjain¹ keresztül bemutatni a Monarchia azon béketörekvéseit, amelyek az utolsó két háborús év alatt fogalmazódtak meg.

Szükségesnek látom a téma fontosságának kiemelését. Ausztria–Magyarország történeti megítélése még ma is erős nacionalista érzelmek domináns hatása alatt áll. Az utódállamok történeti közvéleménye – ideértve Ausztriát és Magyarországot is – erős kritikával illeti a Habsburg-dinasztia szerepét, továbbá a teljes háborús katasztróféért is az uralkodóházat teszi felelőssé. Emiatt IV. Károly béketörekvéseit kizárólag azok kudarcából elemzi, illetve azok őszinte voltát is negligálja. A legsúlyosabb ítéletnek viszont az tekinthető, hogy – a felgyorsult európai integráció korában – nem nyer kellő említést az a tény, hogy Közép-Európa eddigi legsikeresebb egyesítése és egységesítése a Habsburg Birodalomban valósulhatott meg.

Amint azonban Diószegi tanár úr szemléletesen többször is megfogalmazta, a XIX. század történetét azon időszakként is értelmezhetjük, amelyben a dinasztikus elvet a nemzeti elv váltotta fel. Ennek hatása pedig napjainkban is megfigyelhető, még hozzá olyan mértékben, hogy a dinasztikus elv értelmezése is jelentős problémákba ütközik, és annak alapjait – különösen az 1910-es évek világára gondolva – súlyos anakronizmusnak értékeljük.

---

¹ Arz két emlékiratot jegyzett a háború után: 1924-ben jelent meg személyes hangvételű visszaemlékezése a *Zur Geschichte des Grossen Krieges* [A Nagy Háború történetéhez], 1935-ben pedig a globálisabb *Kampf und Sturz der Kaiserreiche* [A császárságok harca és bukása] című munkája.

A Monarchia történetének záró fejezete azonban nem érthető a dinasztikus elv bizonyos fokú figyelembe vétele nélkül, jóllehet a történeti köztudatban szinte kizárólag a birodalomra ható centrifugális erők elemzése, értékelése zajlik, miközben a centripetális hatások kevésbé hangsúlyosak. Így a dualista állam fátumát a dinasztikus és nemzeti elv kötélhúzásaként is értelmezhetjük, amely küzdelem még 1918 nyarán sem dőlt el. S azt is mondhatjuk, hogy a Monarchia béketörekvései is ezen küzdelem részeként tekinthetők, hiszen a dinasztikus elv mentén uralkodó Károly épp azért akarta lezárni a háborút, hogy ennek révén megőrizze a birodalmat. A nemzeti elvet követő mozgalmak pedig vagy a Monarchia megcsonkítását, illetve feldarabolását tűzték ki célul (pl. nagyszerb illetve csehszlovák intenciók), vagy nagyhatalmi hybristól hajtva a dualista állam további terjeszkedését, így a háború győztes lezárását szorgalmazták (magyar nacionalizmus).

A dualista állam – sőt a Habsburg-dinasztia – történelmi eredményeit a Nagy Háború utáni évek igazolták. 1918 után mind az újonnan létrejött vagy jelentősen gyarapodott – szintén multikulturális – antantbarát államok, mind a tönkrevért Ausztria és Magyarország is könnyű zsákmányai lettek előbb a francia kontinentális törekvéseknek, majd a hagyományosnak tekinthető német *Drang nach Osten* programnak. 1945 után pedig a szétvert közép-európai régió a nevét is elvesztve Kelet-Európává manifesztálódott át. A két világháborús kataklizma nyomán az integráció útjára lépő Nyugat-Európa a szovjet impérium bukása után sikerrel gravitálta magához a térséget, így az Európai Unió történeti léptékben nézve hamar integrálta, illetve integrálni fogja a Monarchia korábbi területének döntő hányadát. Ugyanakkor „sokak számára nyilvánvalóvá vált időközben, hogy Közép-Európában 1918-ban valami olyasmit pusztítottak el, amelyet az Európai Közösség csak lassan és fáradtságosan kísérlelhet felépíteni: sok nép közösséget egyetlen tető alatt.”²

Mindent egybevetve, és utólagos ismereteink birtokában csak IV. Károly békekezdeményezései őrizhették volna meg a birodalmat. Fejtő Ferenc ennél tovább ment és úgy vélte, hogy a különbéke Európát is megmenthette volna,³ és megelőzhette volna az USA megerősödését, amely túlzott mértékétől már az antant országokban is tartottak a háború alatt.⁴ Úgy gondolom, hogy Ausztria–Magyarország béketörekvéseinek vizsgálata ebből az aspektusból szemlélve is fontos tanulságokkal szolgál a XXI. század embere számára.

---

² Tamara GRIESSER-PEČAR: *Die Mission Sixtus. Österreichs Friedensversuch im Ersten Weltkrieg*. Amalthea, Wien–München, 1988. 7. „Vielen ist inzwischen klar geworden, daß in Mitteleuropa 1918 etwas zerstört wurde, was die Europäische Gemeinschaft nun langsam und mühsam aufzubauen versucht: eine Gemeinschaft vieler Völker unter einem Dach.” Tamara Griesser-Pečar, a Sixtus-affér történetét bemutató, kiváló monográfia szlovén szerzője 1988-ban fogalmazta meg ezt ma is aktuális gondolatát.

³ FEJTŐ Ferenc: *Rekvém egy hajdanvolt birodalomért. Ausztria–Magyarország szétrombolása*. Atlantisz, Budapest, 1990. 174.

⁴ Uo. 172–173.

A dolgozat fő tárgya előtt röviden ismertetem Arz életpályáját. Az erdélyi szász származású tábornok Nagyszebenben született 1857-ben. Gimnáziumi tanulmányai után rövid ideig jogot hallgatott, majd egy évi önkéntesként lépett a hadseregbe 1876-ban. Ezután hivatásosként csatlakozott a hadsereghez, hadnagyi rendfokozattal. Arz 1885-ig a Monarchia különböző helyőrségeiben szolgálva a tisztek megszokott életét élte. Ekkor a Hadiiskolába, vagyis a Monarchia vezérkari tisztjeit képző katonai akadémiára írták be; a kétéves tanulmányokat követően Arz a Monarchia katonai elitének tagja lett. A *belle époque* idején Arz előmenetele is csak a békeidőben lehetséges ütemet érte el. Főtiszt 1896-ban lett, a tábornoki egyenruhát 1908-ban ölthette magára. A Nagy Háború előtt két évvel, 1912-ben altábornaggyá léptették elő, egy évvel később pedig a Kriegsministeriumban lett szekcióvezető. Arz karrierje tehát szépen ívelt fölfelé, minthogy mind beosztása, mind rendfokozata révén a Monarchia szűk katonai elitének tagja lett.

A háború kitörése után Arz szinte azonnal frontszolgálatra jelentkezett. Szeptember elején három napig – a határ csatákban katasztrofális veszteségeket szenvedett – 15. gyaloghadosztályt vezette, majd a VI. (kassai) hadtest élére nevezték ki. Arz sikerrel szervezte újjá megviselt egységét, és első jelentős fegyvertényét a híressé vált limanovai csatában érte el. A Monarchia hadseregét kísérő lidércnyomás – a borzalmas szenvedésekkel teli téli kárpáti csata – után Arz hadteste oroszánrészt vállalt a dualista állam és Németország közös erőfeszítésével kivívott gorlicei áttörésben. Jóllehet a siker nyomán felszabadult Galícia nagy része és a központi hatalmak a kongresszusi Lengyelország területét is pacifikálták – Arz katonái egészen Breszt-Litovszkig nyomultak előre – a megrendült cári birodalom folytatta a háborút. A győzelmi babérok révén Arz gyalogsági tábornok lett, és hadtestét egészen 1916 nyaráig sikerrel irányította.

A Monarchia hadvezetése ekkor már biztos volt korábbi szövetsége, Románia antant oldalán való hadba lépésére. Arz az újonnan felállított 1. hadsereg irányítását vette át, hogy „szűkebb pátriáját megvédje”.⁵ Az egység ereje azonban egy erősebb hadosztály erejének felelt meg: 34 ezer katona és 76 löveg állt a tábornok rendelkezésére. A ,hadsereg’ hamarosan 440 ezer román katona inváziójával találta szemben magát, az egyenlőtlen erőviszonyok miatt Arz csak a harcolva visszavonulás taktikáját választhatta. A Monarchia recsegő-ropogó hadigépezetét, amelyet a Bruszilov offenzíva, valamint a folyamatos olasz presszió a tönk szélére sodort, ismét a Német Császárság mentette meg: az átvezényelt erősítések révén 1916 decemberében Bukarest is a központi hatalmak kezére került. Arz kezdeti defenzívája után csatlakozott a Moldva

---

⁵ „[...] zur Verteidigung meiner engeren Heimat [...].” Generaloberst Baron ARZ: *Zur Geschichte des Grossen Krieges*. Rikola Verlag, Wien–Leipzig–München, 1924. (ARZ 1924)

felé vezetett ellentámadáshoz, és az 1. hadsereg parancsnokaként, 1917 februárjában értesült kinevezéséről.

Arz ezen promóciója I. Ferenc József halála nélkül nem valósulhatott volna meg. Az agg császár a Monarchia jelentős veszteségei és vereségei ellenére⁶ képtelen volt a nagyhatalmú Conradot nélkülözni, így a vezérkarfőnök sokáig megtarthatta pozícióját. IV. Károly azonban a személycseréken túl más hathatós változásokat is kezdeményezett: átvette a hadsereg főparancsnokságát, átszervezte Ófelsége Katonai Irodáját,⁷ és eltávolította a túlzott befolyással bíró Conradot,⁸ majd a vezérkar székhelyét is áthelyezte sziléziai Teschenből a Bécs közvetlen szomszédságában fekvő Badenbe.⁹ A tábornok leváltása a hadsereg részéről erős bírálatban részesült: az elszenvedett vereségek ellenére a katonai elit értetlenkedve szemlélte az uralkodói döntést, amely révén az erre a feladatra addig alkalmatlannak és esélytelennek tartott, és rendfokozati szempontból is némileg háttérben lévő Arz lett a Monarchia haderejének operatív irányítója.

Arz kinevezése idején robbant ki az orosz polgári forradalom és már közel egy hónapja tartott a német korlátlan-tengeralattjáró háború. IV. Károly átalakításaival párhuzamosan tehát a háború menetében is fontos változások zajlottak le. Az uralkodó hamar belátta, hogy a felörlő jellegű háborúban a Monarchia még a központi hatalmak győzelme esetén is erősen meggyengülve kerülne ki, és azt a veszélyt is felismerte, hogy elveszhet a dinasztia öröksége is,¹⁰ amelyet a bukás közvetlen eshetősége utoljára a napóleoni háborúk idején fenyegetett.¹¹ Egy 1917. május 1-én, külügyminiszteréhez, Czernin grófhoz kelt levelében egyenesen úgy fogalmazott, hogy „Németország nyiloánvaló győzelme pusztulásunkat jelentené”.¹² Azt is kijelentette, hogy „a status quo alapján kötött béke lenne a legjobb számunkra, mert így nem lenne minden elromolva a nyugati

---

⁶ 1917 februárjának végig a Monarchia 14 520 tisztje, és 562 400 katonája esett el, míg 18 730 tiszt és 1 343 000 katona eltűnt, ill. hadifogságba esett. Emellett másfél millió sebesült és 1,8 millió beteg egészítette ki a borzalmas veszteséglistát. KOCSIS András: *A k. u. k. hadsereg az első világháborúban. (Tények, vélemények)*. PhD disszertáció, ELTE, Budapest, 2001. (kéziratban) 156.

⁷ A testület (Militärkanzlei Seiner Majestät [MKSM]) új vezetője, Ferdinand von Marterer altábornagy nem kis részben a Conraddal való szembenállásának és kritikizmusának köszönhette hivatalát. Uo. 151.

⁸ A dualista állam főparancsnokságához delegált Cramon német tábornok idézte Károly véleményét: „Károly császár [...] elhatározta magát, hogy megváltja Conradtól; túl makacs, túl sokat mond ellent, stratégiai tudománya sem a legjobb, a polgári alkalmazottakkal is problémái vannak, [...] röviden, jobb lenne, ha befejeznék.” Uo. 152–153.

⁹ A szekunder irodalomban az a vélemény is megjelent, hogy Károly e lépésével a német szövetségesétől való távolságtartását hangsúlyozta. Gary William SHANAFELT: *The Secret Enemy: Austria–Hungary and the German Alliance, 1914–1918*. PhD Diss. Berkeley, 1977. (kéziratban) 159.

¹⁰ ARZ: 1924. 146. „Mit dem Willen, seinen Völkern den Frieden zu bringen, trat Kaiser und König Karl das habsburgisch-lothringische Erbe an.”

¹¹ Az 1809-es schönbrunni béke előrevetítette Ausztria jövőendő sorsát, amennyiben már ekkor elvágták a tengertől, és jelentősen csonkították német nyelvű területállományát is. Peter BROUCEK: *Karl I. (IV.) Der politische Weg des letzten Herrschers der Donaumonarchie*. Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar, 1997. 69.

¹² GRIESSER-PEČAR: 212. „Ein eklatanter militärischer Sieg Deutschlands wäre unser Ruin.”

hatalmakkal, akik egyáltalán nem a mi ellenségeink.”¹³ Figyelmeztető jel volt számára ugyanakkor, hogy a Monarchia mind inkább Németország „vontatmánya” lett a küzdelem során, és a hadszíntereken nyújtott segítségért hamar benyújtották a számlát Bécs–Budapesten. Ez a folyamat még Károly trónra lépése előtt megkezdődött: 1916 kora őszén már arról született megállapodás Németország és Ausztria–Magyarország között, hogy „a jövőbeni bolgár–német–osztrák–magyar–török hadműveletek egységes vezetésének biztosításáért Őfelsége a német császár átveszi a központi hatalmak és szövetségeseik hadműveleteinek fővezérletét.”¹⁴

Miután a Mitteleuropa elképzelések napvilágot láttak, Károly világosan látta, hogy az elképzelt közép-európai német impériumban a Monarchia alárendelt szerepe állandósult volna.¹⁵ A mélyen vallásos és erős szociális érzékenységgel bíró uralkodó – a borzalmakat a fronton is látva – megiszonyodott a háborútól,¹⁶ és már trónörökös főherceggként is a béke mielőbbi megkötését szorgalmazta.¹⁷ Károly egyszerre rettegett a belső forradalom rémétől, amelynek diabolikus forgatókönyvét a cári birodalom bukása reprezentálta, valamint a háború eszkalációjától¹⁸ és elvesztésétől. Amint azt Czernin 1917 tavaszán már megfogalmazta Vilmos császárnak: „Az orosz forradalomnak szlávjainkra erősebb hatása van, mint a birodalmi németekre, és a háború folytatásáért sokkal nagyobb felelősség hárul arra az uralkodóra, akinek országait csak a dinasztia köteleke tartja össze, mint arra a fejedelemre, kinek országában a nép a maga nemzeti önállóságáért harcol.”¹⁹

Mindezek miatt a császár és király – Ferenc Józseffel ellentétben²⁰ – többször tett kísérletet a békekötésre. A háború mielőbbi befejezésére már trónra lépésekor, 1916. november 22-én ígéretet tett: „Mindent meg akarok tenni, hogy a háború borzalmait és áldozatait a lehető leghamarabb elhárítsam, és népeim számára visszaszerezzem a béke oly annyira hiányzó áldásait.”²¹ A Nagy Háború iszonyú rombolása és intenzitása, valamint a háterszág közvetlenebb részvétele

---

¹³ BROUCEK: 106. „Der Friede [...] auf den Status Quo wäre für uns das allerbeste, denn wir hätten es uns mit den Westmächten, die eigentlich gar nicht unsere Feinde sind, nicht ganz verdorben.”

¹⁴ ARZ (1924): 127–128. GALÁNTAI József: *Magyarország az első világháborúban. 1914–1918.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974. 274. GALÁNTAI (1974)

¹⁵ NAGY József: *IV. Károly. Az utolsó magyar király.* Göncöl, Budapest, 1995. 71.

¹⁶ Arthur ARZ von Straussenburg: *Kampf und Sturz der Kaiserreiche.* Günther Verlag, Wien–Leipzig, 1935. 95. ARZ (1935) „Die Friedenssehnsucht des Kaisers und Königs entsprang wohl vor allem seinem religiösen und sozialen Empfinden, das ihm den Krieg als verabscheuungswürdig erscheinen ließ [...]”

¹⁷ BROUCEK: 85.

¹⁸ Emiatt Károly – Tisza Istvánhoz hasonlóan – helytelenítette a németek korlátlan tengeralttjáró háborúját is. GRIESSER-PEČAR: 39. NAGY: 50.

¹⁹ NAGY: 58.

²⁰ Meg kell azonban jegyezni, hogy – a Bruszilov-offenzíva idején – az idős császár is le szeretne volna zárni a háborút 1917 tavaszáig. GALÁNTAI (1974): 291.

²¹ GRIESSER-PEČAR: 19. „Ich will alles tun, um die Schreckenisse und Opfer des Krieges in ebester Frist zu bannen, die schwervermiften Segnungen des Friedens meinen Völkern zurückzugewinnen.”

ellenére sem volt olyan totális háború, amelyben a küzdő felek csak a végső győzelmet tekinthették reális opciónak, ezért az öldöklő küzdelem során a hadviselő felek – elsősorban a központi hatalmak – többször fogalmaztak meg békeajánlatokat, illetve különbéke-terveket.²² A legtöbb ez irányú próbálkozás a Monarchia részéről történt; ennek az lehet a magyarázata, hogy egyedül Ausztria–Magyarország vett részt a háborúban komolyabb expanzív célok nélkül.

Miután Szerbia pacifikálása 1915 őszén megtörtént, valamint elhárította az Orosz Birodalom, Olaszország, Románia agresszióját, a dualista állam 1916 végére tulajdonképp elérte azokat a célokat, amelyek háborúba lépését diktálták.²³ A mielőbbi békekötés ezért is volt elsőrendű cél IV. Károly számára, ám ebben nem támogatta vezérkarfőnöke. Arz – a Monarchia vezető politikusaihoz hasonlóan – azt vallotta, hogy a dualista állam a szarajevói merénylet után végig védekezésre kényszerült szomszédjai nyílt vagy rejtett agressziójával szemben,²⁴ így számára egy megegyezéssel béke azért sem tűnhetett reális opciónak, mert 1917-re nyilvánvalóvá vált, hogy a háború előtti status quo fenntarthatatlan. Arz egyébként Conradhoz hasonlóan szociáldarwinista elvek mentén gondolkozott,²⁵ így a háborút valódi „*struggle for life*”-ként élte át, melynek elvesztése kizárólag a Monarchia bukását eredményezhette; sikeres lezárása pedig annexiókkal és a kisebb szomszédok függő helyzetbe juttatásával volt elképzelhető. Ezért a tábornok még hazája és hadserege összeomlásának ismeretében is, azt vallotta, hogy a békeajánlatok gyengítették a Monarchia pozícióit mind szövetségesei, mind ellenségei szemében.

Az első jelentősebb békeajánlatot Bukarest elfoglalása után 1916 decemberében tették a központi hatalmak. Bár a román főváros bevétele nagy fegyvertény volt, a különbéke felvetését mégsem tekinthetjük a 'győztesek' által felkínált furcsa ajánlatnak, hisz 1916 nyarán az antant offenzívái nyomán megingott a Monarchia helyzete. Czernin, aki a román hadüzentig bukaresti nagykövet volt, – egy *elaboratumot* dolgozott ki, amely a *status quo ante bellum* alapján kért volna különbékét.²⁶ Miután azonban Mackensen tábornagy

---

²² Ezek tömör összefoglalását, ill. felsorolását ld. *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Szerk. SZIJJ Jolán–RAVASZ István. PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 2000. 64.

²³ Ahogy azt az év elején (1916. I. 7.) már a közös minisztertanács is megállapította: a Monarchia elsősorban integritásáért és biztonságért háborúzik. („*Der Krieg werde in erster Linie um die Integrität und Sicherheit der Monarchie geführt.*”) *Protokolle des Gemeinsamen Ministerrates der Österreichisch-Ungarischen Monarchie.* Eingeleitet und zusammengestellt von KOMJÁTHY Miklós. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966. 353.

²⁴ ARZ (1924): 148. „*Die in Belgrad zu suchende Urheberschaft zu diesem Attentate war der Angriff auf die Monarchie. Nicht Österreich–Ungarn war der angreifende Teil, es wurde im Jahre 1914, wie auch in den Jahren 1915 und 1916 angegriffen. Der Einbruch der Russen in Ostgalizien, der der Rumänen in Siebenbürgen erweisen dies ebenso, wie der Eintritt Italiens in den Krieg.*”

²⁵ BROUCEK: 19.

²⁶ GALÁNTAI (1974): 292.

elfoglalta a román fővárost, a központi hatalmak már egy számukra kedvezőbb békejegyzékkel fordultak az antanthoz. Az elsősorban morális okok miatt²⁷ megfogalmazott indítvány elfogadására igen kevés esély volt, mégis két és félévnyi öldöklés után először fogalmazott meg valamelyik küzdő fél komolyabb békeajánlatot.

Ugyanakkor érdekes fényt vetett a központi hatalmak kezdeményezésére az a tény is, hogy általában a legyőzött ellenség szokott békét kérni, nem pedig a győztes ajánlani.²⁸ Az antant határozottan visszautasította a központi hatalmak diplomáciai jegyzékét; kérlelhetetlenségét a Monarchia békeajánlataival kapcsolatban az is táplálta, hogy azok megtételét részben a dualista állam gyengeségének tulajdonította. Paradox módon így a békeajánlat pont azon erőket erősítette, amelyek már a háború kitörése idején radikális célokat fogalmaztak meg.²⁹ E célok pedig „Németország teljes alávetése, a Monarchia széttűzése, és a Török Birodalom elpusztítása” voltak;³⁰ a dualista állam megsemmisítésének terve éppen 1916 kritikus nyarán született meg.³¹

Az ellenség határozott elutasító válasza ugyanakkor a központi hatalmak azon politikai erői vitorlájából is részben kifogta a szelet, amelyek a békekötést szorgalmazták. A militáns körök joggal hivatkoztak az antant merevségére, így a javuló hadi helyzet nyomán ismét feléledtek azok a nagyhatalmi reminiscenciák, amelyek egy 80 milliós népességű, megerősödő Monarchiát vizionáltak a háború után időkre.³²

1917 tavaszán Károly újabb béketapogatódzásokba kezdett. A császár két levelet adott át Bécsben március 24-én, illetve május 9-én sógorának, Bourbon Sixtus páрмаi hercegnek. A levelek címzettje Raymond Poincaré francia elnök volt.³³ A belga hadseregben szolgáló herceg közvetítése révén átadott ajánlattal Károly terve az volt, hogy a nyugati antant hatalmakkal békét kötve³⁴ szabad kezet kapjon a balkáni rendezéshez, illetve az Oroszországgal való tárgyalásokhoz. Az ifjú uralkodó a Monarchia aktuális helyzetéhez képest (a dualista állam hadereje határain kívül harcolt) relatíve enyhe békefeltételeket

---

²⁷ Uo. 296. A központi hatalmak „a felelősséget az emberiség és a történelem előtt ünnepiesen elhárítják maguktól.”

²⁸ Erre az anomáliára a korabeli magyar sajtó egy része is felhívta a figyelmet.

²⁹ ARZ. (1924): 146. Arz idézi a francia miniszterelnök azonos véleményét.

³⁰ Uo. 147. „Ihr [az antant] Ziel war die vollständige Niederwerfung Deutschlands, die Zertrümmerung der österr.-ung. Monarchie und die Vernichtung der Türkei, hieraus ergab sich als natürliches Kriegsziel der Monarchie die Verbinderung dieser Absicht des Feindes.”

³¹ GALÁNTAI (1974) 298–299.

³² DIÓSZEGI István: *Az Osztrák–Magyar Monarchia külpolitikája 1867–1918*. Vince Kiadó, Budapest, 2001. 149.

³³ SZIJJ-RAVASZ: 616.

³⁴ Az Osztrák–Magyar Monarchia ekkor még nem állt hadiállapotban az antant oldalán „társult hatalomként” belépő Egyesült Államokkal. Jóllehet az USA a németeknek küldött hadüzenet után három nappal megszakította a diplomáciai viszonyt a Monarchiával, a hadiállapot csak 1917. december 7-én állt be. SZIJJ-RAVASZ: 744. ARZ (1924): 157.

szabott meg: elismerte az Elzász-Lotaringiára vonatkozó francia igényeket, és a belga szuverenitást annak gyarmataival együtt. Károly visszaadta volna Szerbia önállóságát, de megkívánta, hogy az szakítson a nagyszerb politikai célokkal és propagandával.³⁵ A Habsburg monarcha tehát nyugaton elismerte azokat a hadicélokat, amelyért Nagy-Britannia (Belgium kérdése), illetve Franciaország (Elzász-Lotaringia) küzdött, és német szövetségesét a cári birodalomtól elfoglalt területekkel kárpótolta volna. A keleti erőegyensúly biztosítására pedig már a háború első hónapjaiban felmerült a gondolat, hogy restaurálják a három császár szövetségét.³⁶

A Monarchia béketapogatódzásai közül a Sixtus-levelek elküldése volt a legfontosabb. Károly jó érzékkel ismerte föl, hogy a polgári forradalomtól is meggyengült Oroszország, valamint a háborúba még aktívan nem bekapcsolódó Egyesült Államok miatt ezekben a hónapokban volt némi esély a megegyezésre. Ebben az időszakban az antant birkózott nagyobb nehézségekkel: a francia hadsereg az összeomlás határára került tavaszi offenzívája nyomán, így az egész nyugati front helyzete megrendült. Lloyd George brit miniszterelnök 1917. május 9-én maga is úgy nyilatkozott, hogy „ilyen körülmények között az a legelőnyösebb, ha békét kötnek Ausztriával”.³⁷ A Monarchia mégsem köthetett területi integritását megőrző békét 1917-ben,³⁸ mivel Olaszország, Szerbia, Románia háborús céljai, valamint a csehszlovák mozgalom egyaránt territoriális követelésekkel bírt. Ami pedig Nagy-Britanniát és Franciaországot illeti, ők nem engedhették meg, hogy Németország és a Monarchia Keleten jelentősen erősödjék, mert ez felborította volna az erőegyensúlyt. Amint azonban Arz is megállapította, 1917 őszére a Monarchia helyzete is jelentősen javult, hiszen eddigre Szerbia, Montenegró és Románia legyőzött államok lettek, Olaszország és Franciaország erősen meggyengült, a Brit Birodalom is kimerült, Oroszország egyre inkább kivált a háborúból, az USA pedig még nem jelent meg teljes erejével a küzdelemben.³⁹ Beigazolódott tehát Conrad 1916 elején megfogalmazott tétele: a békekötés csak akkor lehetséges, ha a háború sikeres folytatása- és belátó, mérsékelt hadi célok mellett az ellenség számára több hátránnyal jár a harc folytatása, mint annak beszüntetése.⁴⁰ Ezt az állapotot még legnagyobb sikerei után – éppen a korábbi kudarcok ellensúlya miatt – sem érte el a dualista állam.

---

³⁵ SZIJJ-RAVASZ: 617. GALÁNTAI (1974): 319–320. GALÁNTAI József: *Az első világháború*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1980. 407–409. GALÁNTAI (1980).

³⁶ DIÓSZEGI: 152.

³⁷ GALÁNTAI (1980): 410. BROUCEK: 106.

³⁸ GALÁNTAI (1980): 411.

³⁹ ARZ (1935): 85.

⁴⁰ KOMJÁTHY: 375. „Nur eine erfolgreiche Fortsetzung des Krieges im Vereine mit weiser Mässigung in unseren Kriegszielen wird es ermöglichen, diesen Feinden die Überzeugung beizubringen, dass die Fortsetzung des Kampfes für sie zwecklos ist und ihnen Nachteile bringen würde, die grösser sind, als die Nachteile, welche sie beim Friedensschluss in dem Kauf nehmen.”

Károly béketörekvései azonban nem korlátozódtak titokban elküldött leveleire. A közös minisztertanács 1917. március 22-én megtartott értekezletén szintén a békekötés lehetőségeiről tanácskoztak,⁴¹ de hivatalosan a Monarchia 1918 őszéig nem fordult békeajánlással az antanthoz. Jóllehet a németek tudtak arról, hogy Károly érintkezésbe lépett az antanttal, a Sixtus-levelek pontos tartalmát csak egy évvel később ismerték meg, amikor Clemenceau 1918. április 12-én nyilvánosságra hozta azokat. A ‚Tigris‘ ezen húzása igen szerencsésnek bizonyult az antant szemszögéből: a központi hatalmak blokkjában megerősödött a bizalmatlanság és gyanakvás.⁴² A francia miniszterelnök azért hozta nyilvánosságra a levelek tartalmát, hogy hiteltelenítse Czernin gróf azon vádját, hogy Franciaország Elzász-Lotaringiáért folytatja a háborút. Így tehát önellentmondásba kergethette a közös külügyminisztert, hiszen egy évvel korábban – a Sixtus-levelek révén – maga Czernin is elismerte Franciaország ezen területi igényét.

Arz emlékiratában csak röviden foglalkozott a Sixtus-afférral. A levelek elküldése idején 1917 áprilisában a német és osztrák császár találkozásán már Arz is részt vett,⁴³ de ekkor még nem is tudott arról, hogy Károly érintkezésbe lépett az ellenséggel a béke megkötése érdekében. Bad Homburgban világosan látszott a Hindenburg–Ludendorff ‚tandem‘ politikai szférára gyakorolt hatása. Ludendorff kizárta a megállapodásos béke lehetőségét, Czernin javaslatát pedig – vagyis lengyel területek annexióját Elzász helyett⁴⁴ – lesöpörte az asztalról. A találkozó megmutatta a 3. OHL és a 2. AOK⁴⁵ közötti különbséget, hiszen Arz ilyen markánsan sohasem szólalt fel politikai kérdésben,⁴⁶ bár ehhez sokszor kellő információja sem volt. A Sixtus-levelek ügyéről csak akkor szerzett tudomást, amikor a botrány egy évvel későbbi kirobbant; más szavakkal élve Arz a sajtóból értesült Károly azon diplomáciai húzásáról, amely a háború befejezésére irányult! Ez a tény természetesen megdöbbenette az időközben vezérezredessé előléptetett tábornokot.⁴⁷ Arz értékelése szerint Károly a különbékében látta a birodalom megmaradásának zálogát, minthogy az uralkodó felismerte: az USA háborúba lépéséig lehetséges a megegyezés.⁴⁸

---

⁴¹ Uo. 482–499.

⁴² A németek elhitték Clemenceau állításait. GRIESSER-PEČAR: 307.

⁴³ Uo. 164.

⁴⁴ Még pontosabban Czernin azt vette föl, hogy a lengyel területek Bajorország státusához hasonlóan kerüljenek a Német Birodalomhoz. BROUCEK: 106.

⁴⁵ OHL= Oberste Heeresleitung, AOK= Armeecorpskommando, a német, illetve a Monarchia hadsereg-főparancsnokság elnevezése, amelyeket a vezérkarfőnökök szerint számolnak. A német vezérkar korábbi főnökei: Moltke, majd Falkenhayn tábornokok voltak.

⁴⁶ Míg tehát Németországban a katonai vezetés befolyása nőttön-nőtt a háború alatt, addig a Monarchiában épp ellentétes folyamat zajlott, amelynek manifesztálódását Arz kinevezése jelentette. GRIESSER-PEČAR: 164.

⁴⁷ ARZ (1924): 248. *„Ich war verblüfft, da mir bis zur Stunde weder über einen schriftlichen, noch über einen persönlichen Verkehr des Kaisers mit dem Prinzen Sixtus etwas bekannt war.“*

⁴⁸ Uo. 248–249.

Vezérkarfőnöke még a háború után – a bekövetkezett katasztrófa ismeretében is – elhibázottnak tartotta az ajánlatot, mivel az megingatta a német szövetséggel a viszonyt, egyben az antant propaganda számára is jó alapanyagot biztosított a központi hatalmak megosztottságának igazolására. Arz attól is tartott, hogy Károly béketörekvései a Monarchia német és magyar lakosságában erős visszatetszést kelthet, és elidegenítheti őket a koronától.⁴⁹ Az eset azt is bizonyította, hogy Károly csupán a hadsereg operatív irányításában számított Arzra, diplomáciai és más politikai jellegű ügyekben nem. Ebben az is szerepet játszhatott, hogy a tábornok lojalitása igen erős volt a Német Birodalomhoz, így pl. az osztrák–magyar főparancsnokságra akkreditált Cramon német tábornok 1918 tavaszán egyenesen ‚németérezelmű’ embernek nevezte.⁵⁰ Miután a tervezet kiszivárgott a Monarchia tisztikarában is erős elégedetlenség támadt, amit Arz Cramon értésére is adott.⁵¹

Emiatt Arz a lemondását is benyújtotta, mivel úgy érezte, hogy személye akadályos lehet a császári politikának. Károly nem fogadta el a tábornok lemondását, de akceptálnia kellett a vezérezredes azon javaslatát, hogy egyeztessenek a németekkel a kialakult helyzetről.⁵² A kirobbant botrányba belebukott Czernin, Károly pedig kínos magyarázkodásra kényszerült. Az uralkodó végül báró Burián Istvánt nevezte ki közös külügyminiszterré. Arz emlékiratában arról is megemlékezett, hogy akkori véleménye szerint Tisza is esélyes volt a kinevezésre.⁵³

1918 májusában IV. Károly, Burián és Arz a belgiumi Spa városába utazott, hogy a német politikai és katonai vezetéssel egyeztessen a kialakult helyzetről. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy Károly és delegációja Canossát járt a német hadvezetőségénél. A szövetségi viszonyt a Monarchia különbéke terve mellett tovább rontotta a megszállt Ukrajnából érkező gabonaszállítmányok elosztásának ügye. A Monarchia vezetése ugyanis megcsapolta a németeknek járó részt, hogy saját lakosságának katasztrófális ellátási helyzetét javítsa.⁵⁴ A szövetségi viszonyt leginkább mérgező tényező azonban a németekben kialakuló bizalmatlanság volt. Ahogy azt Wedel bécsi német követ is megállapította 1918 áprilisában: a Monarchia szövetségi hűsége a németek

---

⁴⁹ SHANAFELT: 292. „Cramon reported that Hobenlobe advised him to make sure the full seriousness of Karl's actions was made apparent to him, since a repetition of the Sixtus affair would completely alienate the Austrian Germans and the Magyars from the crown and bring about the collapse of the Monarchy. Arz talked in the same sense.”

⁵⁰ GRIESSER-PEČAR: 308. „Er [Cramon] berichtete von einem Besuch des österreichischen Generalobersten Arz, der ihm sein Herz ausgeschüttet habe; ‚Er tut mir als deutschfühlender Mann leid.’”

⁵¹ SHANAFELT: 290. „Cramon reported that the dismay in the officer corps was indescribable, and that Arz had poured out his heart to him about Karl's actions.”

⁵² ARZ (1924): 249.

⁵³ Uo. „Ich glaubte auf den Grafen Tisza, der seit seiner Demission als Regimentskommandant an der Front stand, aufmerksam machen zu sollen. Ein Staatsmann von seiner Bedeutung konnte wohl in Kombination gezogen werden.”

⁵⁴ Uo. 250.

sikerességén állt vagy bukott.⁵⁵ A diplomata egyébként megkérdőjelezte Károly béketörekvéseit, mert 1918 őszeig a valódi áldozatot Németországtól várta el.⁵⁶ A feszült légkörben végül egy katonai és egy diplomáciai megállapodás is született. Hindenburg tábornagy és Arz egy hétpontos katonai együttműködést írt alá, amely pontjai a következők voltak:

1. A szövetségesek kötelezik magukat, hogy népességük teljes erejét kiaknázzák
2. Minden hadra fogható férfi katonai kiképzése
3. a két hadsereg szervezésére és alkalmazására vonatkozó előírások összehangolása
4. a fegyverzetek egységesítése, tartalékok felhalmozása, hogy az utánpótlás minél előbb a csapatokhoz jusson, szabályzatok egységesítése
5. rendszeres tisztcsere
6. háborús intézkedések összehangolása
7. vasúthálózat fejlesztése a háborús tapasztalatok alapján

Az első három pont az OHL és az AOK azon törekvéseit foglalja össze, amelyek az antant egyre erősödő ember-, és anyagfölsúlyát hivatottak volna ellensúlyozni. Egyben azt is igazolják, hogy a „totális háború” megvalósítása a háború utolsó évében is csak szándéknyilatkozat szintjén történt meg; ezt az ördögi célt valójában csak a második világháború során érte el Németország. A többi pont már a háború utáni időkre vonatkozott, és a Nagy Háború negatív tapasztalatai hívták őket életre. Mind a német-, mind az osztrák–magyar hadsereg borzasztó utánpótlás-problémákkal küzdött, így a Monarchia 1918-ben nagymértékben arra kényszerült, hogy a caporettói diadal után zsákmányolt olasz hadianyagra támaszkodjon. A tisztek cseréjével a németek szövetségesük csapatainak harcértékét kívánták növelni. Az utolsó két pont révén részben azokat a hiányosságokat kívánták orvosolni, amelyek a leginkább felelősek voltak a keleti hadszíntér 1914/15-ös krucialis helyzetéért: a németek nem ismerték pontosan a Monarchia hadművelési terveit, és kölcsönösen nem rendelkeztek pontos információkkal szövetségesük haderejéről sem.

Az 1918. május 12-én aláírt katonai egyezmény lehetővé tette, hogy osztrák–magyar hadosztályok jelenjenek meg a nyugati hadszíntéren,⁵⁷ egyben kiiktatta Károly mozgásterét a különbéke megkötését illetően, hisz tovább erősödtek

---

⁵⁵ SHANAFELT: 303. „*The Monarchy is true to the alliance as long as we win, and it will also remain so after the conclusion of peace when Germany remains strong. Then, but only then, can Austria also continue to live. If we did not win, and did not remain strong and invincible after the struggle, then the first result would be: 'finis Austriae.'*” GRIESSER-PEČAR: 308.

⁵⁶ BROUCEK: 110.

⁵⁷ NAGY: 72.

azok a tendenciák, amelyek során a Monarchia lépésről-lépésre a Német Birodalom dependens állama lett. Mindezen tények magyarázzák IV. Károly lehetőségeinek kényszerpályáját is, hiszen a különbéke záloga – a merev német álláspont miatt – éppen az lett volna, hogy a Monarchia lazítson a Németországtól való függésén, miközben az éleződő hadi helyzet ennek ellenkezőjét erősítette hónapról-hónapra.

Arz nem vett részt a két császár és a külügyminiszterek egyeztetésén.⁵⁸ Úgy tűnik túlzottan még a háború után sem érdekelte, hogy miről tárgyaltak itt pontosan. Mint arról megemlékezett, ha 1917 tavaszán elfogadhatatlan volt a német vezetés számára Károly békeajánlata, egy évvel később még inkább az lehetett – hiszen a központi hatalmak csapatai mélyebben álltak az ellenség földjén, mint akkor. Arz azt is megörökítette, hogy maga IV. Károly is kizárta azon békekötés lehetőségét 1917. május 1-én, amely a két év óta borzasztó véráldozatokkal védelmezett Dél-Tirol átengedését követelte volna.⁵⁹ A találkozó során a két uralkodó megállapodott abban, hogy a harcot közös erővel folytatják, és nem kezdenek a másik tudta nélkül különbéke-tárgyalásokba.⁶⁰ Károly azonban alapos fejmosásban is részesült, miután a német fél pikírt megjegyzéseket tett arra, hogy a Hofburgban túlzottan megnövekedett az asszonyok – vagyis Zita császárné, Mária Terézia főhercegnő és annak nővérének, Párma hercegnőjének – befolyása.⁶¹

A hadi helyzet azonban 1918 nyarán lassan fordulni kezdett, a német hadsereg fekete napja után (augusztus 8.) az is világossá vált, hogy a központi hatalmak már nem nyerhetik meg a háborút.⁶² Szeptember 1-én Arz azt jelentette Károlynak, hogy ha nem tudnak javítani a hadsereg helyzetén, „*ugyanolyan szomorú események fognak bekövetkezni, mint Oroszországban.*”⁶³ Ez a szorongató helyzet hívta életre a második spa-i tanácskozást, amely egyben a két ‚Kaiser‘ utolsó személyes találkozója is volt. A májusi megbeszéléshez hasonlóan Arz Hindenburggal és Ludendorff-fal egyeztetett, míg Burián a birodalmi kancellárral. Arz azt írja emlékiratában, hogy Károly – a korábbi megbeszélésekhez hasonlóan – nem adott utasításokat számára a tárgyalásra, így a vezérezredek észrevételeit szabadon közölte.⁶⁴ A találkozóra ugyanaz a kettőség volt érvényes, mint az előző májusi értekezletre. A katonai szárny

---

⁵⁸ ARZ (1924): 251. „*Der Aussprache der Monarchen und den Verhandlungen der Außenminister habe ich nicht beigewohnt [...]*”

⁵⁹ Uo. 252.

⁶⁰ SZIJJ-RAVASZ: 622.

⁶¹ GRIESSER-PEČAR: 315. Károly ‚papucsférj‘ megítélésével kapcsolatban gyakran idézik, hogy Velence bombázását is felesége akadályozta meg, ahogy ezt a korábban már idézett Wedel is állította. FEJTŐ: 189.

⁶² ARZ (1935): 94. „*Die Aussicht auf den deutschen Endsieg war verloren.*”

⁶³ GALÁNTAI (1974): 410.

⁶⁴ ARZ (1924): 281. „*Ich hatte, wie auch bei allen früheren Besuchen im Deutschen Hauptquartiere, vom Kaiser keinerlei Weisungen für diese Besprechung erhalten und konnte mich, wie immer, frei nach meinem Ermessen äußern.*”

többek közt a keleti front helyzetéről, a nyugati frontra küldött k. u. k. hadosztályokról, a Bakuba (!) küldendő két osztrák-magyar zászlóaljról, az albániai fronthelyzetről értekezett.⁶⁵ A két hadsereg magabiztosságát talán ez a tény jellemzi a legjobban, hiszen miközben egész Európára kiterjedő terveket fogalmaztak meg, katonáik ellátási helyzete siralmas volt. Ugyanakkor a találkozó hangulata komoly és feszült volt, pl. II. Vilmos korábbi élenksége és közlékenysége sem volt megfigyelhető.⁶⁶ Azt mindhárom prominens tábornok felismerte, hogy a központi hatalmaknak minél hamarabb békére van szüksége, de szükségesnek látták, hogy a feltételezett tárgyalások előtt hadseregeik védhetőbb állásokat foglaljanak el.

A májusi találkozóhoz hasonlóan Arz most sem vett részt az uralkodói egyeztetésen. Csak későbbi tapasztalatai alapján mondhatta el, hogy a német császár – népe erejére építve – továbbra is töretlenül bízott a győzelemben, míg a Habsburg uralkodó már nem hitt a fegyverekkel kivívható diadalban, és minél korábban békét kívánt kötni.⁶⁷ Ezzel egyébként a vezérezredes is egyetértett: úgy vélte, hogy nem szabad a végsőkig feszíteni a húrt, mert a hadsereg alkalmatlanná válhat a hátszág rendjének biztosítására.⁶⁸ IV. Károly és Burián hiába próbálta meggyőzni a német hadvezetést, hogy az 1916. decemberi ajánlat szerint igyekezzenek békét kötni az antanttal. A németek abban bíztak, hogy nyugaton defenzívába vonulva, hosszú tárgyalások révén kedvezőbb feltételeket tudnak támasztani, mint egy azonnali fegyverszünettel.

Burián szeptember 14-én újabb békekísérletet tett, amely a hadviselő felek közötti tárgyalások felvételét irányozta elő. Minthogy a németek továbbra is ellenezték a békekötés tervét, és Burián hiábavalóan próbálta megnyerni a német külügyminisztert,⁶⁹ a jegyzék Ausztria–Magyarország önálló kezdeményezése maradt. II. Vilmos Károlyhoz intézett levelében úgy vélte, hogy a békekötés felvetése súlyosan alááshatja a Monarchia haderejének és hátszágának morálját. Az osztrák császár válaszában pont ennek ellenkezőjét vallotta, mert szerinte kimerült csapatai számára már az jelentette volna a nagyobb csapást, ha nem kísérlik meg a békekötést.⁷⁰ Az antant kéréseire elutasította a tapogatózást,⁷¹ Clemenceau pedig kijelentette,

---

⁶⁵ Uo. 282–283.

⁶⁶ Uo. „*Dem deutschen Kaiser fehlte die ihm so sehr eigene Lebhaftigkeit und Mitteilbarkeit. Die Stimmung in Spa war ernst.*”

⁶⁷ Uo. (1924): 284. „*Auf des deutschen Volkes Kraft vertrauend glaubte Kaiser Wilhelm unerschütterlich an den deutschen Sieg; Kaiser Karl war, mit einer Niederwerfung des Gegners durch Waffengewalt nicht mehr rechnend, von der Sehnsucht getragen, seinen Völkern den Frieden zu geben.*”

⁶⁸ Uo. 291–292. „*Von der Notwendigkeit, den Krieg zum Abschlusse zu bringen, war ich nicht nur überzeugt, sondern hatte ja auch selbst beim Kaiserbesuche in Spa darauf hingewiesen, betonend, daß der Kampf nicht bis zum völligen Verbrauch der Armee geführt werden dürfe.*”

⁶⁹ ARZ (1935): 96.

⁷⁰ ARZ (1924): 292–293.

⁷¹ SZIJJ-RAVASZ: 622–623.

hogy a háborút „a makulátlan győzelemig fogják folytatni”.⁷²

Az antant 1918. szeptember 15-én azonban elsöprő erejű offenzívát indított a Balkánon, amely következményeként Bulgária fegyverszünetet kért a hónap végén. A központi hatalmak összeomlási folyamata innentől láncreakciószerűen felgyorsult. Burián október 4-én újabb jegyzéket intézett Wilsonhoz, amelyben fegyverszünetet kért a januárban megfogalmazott 14 pont alapján.⁷³ Az antant hatalmak számára azonban ez a korábbi deklaráció már nem jelentett tárgyalási alapot, amely tény híven tükrözi az 1918. januári és októberi politikai helyzet alapvető különbségét. Így tehát a Monarchia legutolsó békeajánlatát – Burián második jegyzékét – már azzal a válasszal utasította vissza az Egyesült Államok, hogy már nem tekinti illetékesnek az osztrák–magyar kormányzatot, amely helyett már a nemzetiségek képviselőivel kívánt tárgyalni.⁷⁴

Az Osztrák–Magyar Monarchia dacára annak a ténynek, hogy a Nagy Háború résztvevői közül a legtöbbször kísérelte meg annak mielőbbi lezárását végül a legsúlyosabb árat fizette háborús vereségért: megszűnt létezni. Jóllehet *nolente volente* Ausztria–Magyarország hadüzenete nyitotta meg a világháborút, és ezért igen nagy, – de nem kizárólagos – felelősség terheli, mindez ugyanakkor nem igazolja az antant azon magatartását, hogy 1916 és 1918 között rendre elutasította a Monarchia békekezdeményezéseit.⁷⁵ IV. Károly – miután békekötési szándékait mind szövetségese, mind ellenségei figyelmen kívül hagyták – ugyanabban a sorsban részesült, mint a háború kirobbantásában összehasonlíthatatlanul nagyobb felelősséggel bíró II. Vilmos. Ugyanakkor Európa is súlyos árat fizetett azért az engesztelhetetlenségért, amely mindkét blokk államait jellemezte a béketapogatódzások során. A mielőbbi békekötést célul kitűző – Nagy Háború alatti – diplomáciai erőfeszítések kudarca egyszersmind a versailles-i békerendszer aránytalanságainak és igazságtalanságainak alapját is megteremtette.

---

⁷² ARZ (1935): 97.

⁷³ ARZ (1924): 308.

⁷⁴ SZIJJ-RAVASZ: 97.

⁷⁵ FEJTŐ: 61.